

s herceginjom Tomasinom, majkom Andrije III. Sumiramo li sve navedeno, autor donosi isprave dva hercega, sedam kraljica i četiri herceginje iz razdoblja 13. stoljeća.

Djelo *Az Árpád-házi hercegek, hercegnők és a királynék okleveleinek kritikái jegyzéke* donosi pregršt podataka vezanih uz hrvatsko povijesno područje i plemićke rodove. To ne začuđuje budući da se radi o nosiocima vrhovne vlasti, koji su u svojim rukama imali dijelove hrvatskog teritorija. Tako su hercezi imali Dalmaciju i Hrvatsku, odnosno cijelu Slavoniju, a kraljice su nasljedno u svom vlasništvu imale Požešku županiju. Potrebno je uputiti autoru samo riječi pohvale, zbog dugogodišnjeg rada i velikog broja pregledanih i uvrštenih izvora. Budući da u detaljnim registima donosi usporedno mađarski i latinski tekst, djelo se može koristiti i pri izradi terminološkog rječnika pravnih poslova, ali i za jednostavnije pretraživanje raznih fondova (primjerice zbirke regista mađarskog arhiva pod nazivom *Zsigmondkori oklevéltár* ili on-line stranice Mađarskog državnog arhiva, gdje se može vidjeti snimka dokumenata). Štoviše, hrvatska historiografija bi se trebala ugledati na autora zbog njegove jednostavne logike u objavljivanju građe – donose se dokumenti za koje se smatra da mađarskoj znanstvenoj zajednici nisu lagano dostupni. A budući da donosi mnoštvo dokumenata vezanih uz hrvatski povijesni prostor, podatke pronađene u ovoj zbirci bilo bi potrebno uzeti u obzir i prilikom izrade dodatka Diplomatičkog zbornika. Zbog svega navedenog, potrebno je autoru čestitati na ovako korisnom izdanju i dugogodišnjem radu na izdavanju izvora, te se nadati da će i hrvatska historiografija znati iskoristiti mogućnosti koje ovo izdanje pruža.

Suzana Miljan i Damir Karbić

Rogerije iz Apulije, *Carmen miserabile*, s latinskog preveo i priredio Mirko Sardelić, Matica hrvatska, Posebna izdanja, Zagreb 2010., 190 str.

U Posebnim izdanjima Matice hrvatske u Zagrebu izašlo je izdanje i prijevod djela o mongolskom opustošenju Ugarske u 13. stoljeću iz pera magistra Rogerija iz Apulije, a koje je priredio i preveo Mirko Sardelić, jedan od povjesničara mlađe generacije s Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU. O tome koliko je djelo i sada zanimljivo govori činjenica da je gotovo istovremeno svjetlo dana ugledao i engleski prijevod djela u seriji *Central European Medieval Texts* (CEU, Budapest 2010.). Prilikom rada na kritičkom izdanju i prijevodu autor je konzultirao razne inozemne institucije – sveučilište u Cambridgeu, Labo Médiévistique Occidentale de Paris te Biblioteku Széchényi u Budimpešti, što je zasigurno povećalo kvalitetu cijelog kritičkog izdanja.

Umjesto predgovora (9-10) početno je poglavlje u kojem priređivač govori o svojoj motivaciji i razlozima za izdavanje knjige te se zahvaljuje svima koji su pomogli u stvaranju ovog izdanja.

U uvodu (11-19) priređivač se osvrće na tekstualnu predaju i izdanja *Carmen miserabile*, čiji se najstariji primjerak, budući da originalni rukopis nije sačuvan, nalazi uvršten u historiografsko djelo *Chronica Hungarorum* Jánosa Thuróczyja te navodi izdanja na različitim jezicima koja sadrže to Rogerijevo djelo. Po vrsti djela, ono bi se moglo okarakterizirati kao pjesma u prozi, koja je u formi pisma. Nakon kratkog pregleda, na kraju uvodnog dijela raspravlja o umetku koji se nalazi u posljednoj rečenici prije pozdrava, a u kojem je napisano da se *kralj Bela iz primorskih dijelova vratio u Ugarsku uz pomoć križonoša s otoka Roda i gospode Frankopana*. Priređivač objašnjava da se pod *križonošama s Roda* misli na Ivanovce te da su oni vjerojatno i pomogli ugarskom kralju u povratku u Ugarsku, ali da se tada nisu zvali *križonošama s Roda* jer tek od

1309. g na Rodu utvrđuju svoje novo središte. Što se tiče *gospode Frankopana*, oni su se tek za vrijeme kneza Nikole IV. (1394.-1432) počeli u ispravama nazivati *de Frangepanibus* te priređivač na kraju naglašava da se slaže s Antoljakovim zaključkom da je umetak dopisan između 1424. i 1488. godine te da bi bilo zanimljivo dokučiti tko ga je napisao s ciljem da istakne zasluge Frankopana.

Središnji dio knjige (22-101) donosi četrdeset glava prijevoda Rogerijeve *Carmen miserabile*. Glave su uređene tako da je latinski tekst na parnoj stranici lijevo, a pripadajući hrvatski prijevod usporedno desno na neparnoj stranici, dajući tako jasniji pregled čitatelju. Djelo započinje epistulom u kojoj se nalazi uvodni dio (23-25) u kojem se Rogerije obraća primatelju i iznosi svoju duboku tugu nad sudbinom Ugarske. Priređivač napominje da, unatoč tome što Rogerije u naslovu piše da je pismo upućeno Ivanu, biskupu peštanske crkve, pismo je po svemu sudeći upućeno Jakovu Pecorariju, biskupu grada Preneste, budući da peštanska crkva nije ni postojala u to vrijeme. Taj propust priređivač najvjerojatnije pripisuje pogrešci prepisivača. Prve dvije glave (26-29) govore o tome kako kralj Bela IV., u namjeri da slijedi svoje prethodnike i pokaže se kao promicatelj katoličke vjere, prima u Ugarsku kumanskog kralja Kutena i njegove podložnike, koji u bijegu pred Tatarima traže utočište u Ugarskoj. Glave 3-7 (30-35) navode razloge omraze između kralja i njegovih podanika, kao što su: divljačko ponašanje Kumana koje je Bela uveo u Ugarsku, Beline mjere protiv bahatosti velikaša, uskraćivanje odštete onima čiji su roditelji ili rođaci poginuli u vojnim pohodima, samovolja kancelara te pretpostavljanje Kumana Ugrima. Glave 8-12 (35-41) donose odgovore na sve razloge te omraze: opravdavaju se Kumani, da nisu činili nikome zlo, da je kralj samo htio podčiniti neposlušne i urotničke plemiće, da je kraljevski komornik sa svima postupao u skladu sa svojim pravom, da su kancelari pravedno činili ono što se ticalo njihove službe te da je kralj doveo Kumane jedino zbog toga da se poveća štovanje imena Božjega u Ugarskoj. Nakon što Rogerije u obliku digresije poblize objašnjava stanje u Ugarskoj u prvih 12 glava, u 13. (43) samo napominje da se priprema na nastavak pripovijedanja. Od 14. do 16. glave (43-47) priča se kako je kralj obaviješten o približavanju Tatara, ali ugarska javnost to ne shvaća ozbiljno te smatra Kumane krivima, što dovodi do utamničenja kralja Kutena i njegovih bližnjih. Nakon što kralju palatin potvrdi glasine da su se Tatari došli do Vrata Rusije, on saziva vijeće o obrani zemlje. Tri sljedeće glave, 17-19 (48-49), su umetak u kojem su nabrojani najvažniji tatarski vojskovođe. Glave 20-23 (50-55) donose opis tatarskog razaranja Rusije i Kumanije, njihovog napredovanja, razaranja grada Vača (na obali Dunava, blizu Pešte) te epizoda s austrijskim vojvodom koji je napao Tatara. U glavama 24-26 (56-61) prikazano je kako je ubijen kumanski kralj Kuten i kako se ugarski seljaci dižu protiv Kumana, koji sada, motivirani osvetom, kreću u pustošenje i pljačku. U glavama 27-30 (61-71) opisuje se sukob Tatara i varadinskog biskupa, nesretna bitka kralja Bele na rijeci Šajo i bijeg pečujskog biskupa. Također se nabrajaju biskupi i drugi klerici koji su poginuli u tom ratu te slikovito opisuje okruženje puno trupala nakon bitke. U 31. glavi (72-73) Tatari su nakon pobjede, podijelivši plijen, našli kraljev pečat i krivotvorili pismo u kojem stanovnicima Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva daju lažnu nadu u spasenje njihove zemlje, u 32. i 33. (74-77) austrijski vojvoda zarobio je i opljačkao kralja Belu i ugarske izbjeglice, a čete napadaju Ugarsku. U posljednjim glavama, 34-40 (78-101), Tatari osvajaju Veliki Varadin i napreduju do Tomina mosta (u današnjoj Rumunjskoj) uništavajući sve pred sobom, te su na prijevaru uhvatili ljude koji su se skrivali po šumama, na kraju zarobivši i samog Rogerija. Potom Tatari uništavaju grad Perg i samostan Egres (oba u Transilvaniji), prelaze Dunav te razaraju Ostrogon. Tatari su, osim nekoliko utvrda, zauzeli cijelu zemlju, poharali je i ostavili opustošenu. Sam Rogerije je, pri povlačenju Tatara

iz Ugarske, uspio sa svojim slugom pobjeći u šumu. Nakon samog djela, u drugoj većoj cjelini pod nazivom *Povijesne prilike*, priređivač prikazuje život i službu magistra Rogerija te navodi njegove zasluge u Splitu u vrijeme kada je ondje bio nadbiskup (105-108). Osvrće se na povijest Mongola, od pastirsko-nomadske zajednice Istočne Azije, do Carstva u 13. stoljeću (109-126): na njihov uspon, način ratovanja, njihova osvajanja, napad na Poljsku, uništenje Ugarske 1241., te njihovo haranje po Hrvatskoj. Nakon toga navodi kako određeni suvremenici opisuju tatarsko pustošenje, a na kraju cjeline pripovijeda o vrhuncu i raspadu mongolske države i posljedicama koje su nastale njihovim osvajanjima, prilažući uz to kartu na kojoj su naznačena mongolska osvajanja u 13. stoljeću.

Knjiga je opremljena opsežnim popisom literature (129-136), kazalom osobnih imena (137-141), zemljopisnih naziva (142-145) i pojmova (146-151). te višejezičnim pregledom spomenutih geografskih imena (152). Potom slijedi faksimil *Carmen miserabile* (155-184), koji je prenesen iz *Chronica Hungarorum* Jánoša Thuróczyja, a na kraju knjige su dva sažetka, jedan na engleskom, a drugi na francuskom jeziku (187-190).

Radi se o vrlo kvalitetnom prijevodu i kritičkom izdanju važnog narativnog izvora za hrvatsku povijest 13. stoljeća. Ova je monografija važan doprinos boljem poznavanju tog razdoblja te se iz Rogerijeva teksta može dobro upoznati onovremena situacija na ugarskom području povezana uz provalu Tatara. Rogerijevo djelo moguće je koristiti, zajedno s djelom Tome Arhiđakona, kao polazišnu točku za različita istraživanja, ne samo za povijesnu struku, nego i kao jezično svjedočanstvo latinskog jezika i izvor za istraživanje kulturne i intelektualne povijesti razvijenog srednjeg vijeka. Na kraju treba istaknuti da je djelo izdano sukladno visokim standardima kritičkog izdavanja izvora, zbog čega treba autoru uputiti pohvale, posebice zbog kvalitete prijevoda kojem je pristupio metodom smislenog prijevoda (ali ipak zadržavajući ton cijelog Rogerijevog teksta). Upravo zbog navedenog, služiti će generacijama istraživača, kao i studenata povijesti i latinskog jezika te široj znanstvenoj javnosti zainteresiranoj za trinaestostoljetne kronike.

Sanja Miljan

Dražen Vlahov, *Zbirka glagoljskih isprava iz Istre*, Državni arhiv u Pazinu, Posebna izdanja, sv. 19, Glagoljski rukopisi 8, Pazin 2010., 431 str.

U razdoblju od 1996. do 2010. godine Dražen Vlahov, bivši ravnatelj Državnog arhiva u Pazinu i ugledni ekspert za glagoljsku paleografiju i kritičko objelodanjivanje glagoljskih vrela s područja Istre, transkribirao je i pripremio za tisak sedam kritičkih izdanja raznih vrsta glagoljskih vrela. Knjige su tiskane unutar serije *Posebna izdanja – Glagoljski rukopisi* Državnog arhiva u Pazinu, arhivske ustanove koja postoje, a posebice u posljednjih nekoliko godina, ulaže velike napore u znanstvenu prezentaciju kako glagoljskih tako i vrela pisanih latinicom (latinskim, talijanskim i hrvatskim), koja se čuvaju u pazinskom arhivu. Zahvaljujući autorovom znanstvenom trudu i institucionalnoj podršci Državnog arhiva u Pazinu, dosad su objelodanjeni glagoljski izvori Vranje, Huma, Roča i Boljuna. Radi se o izuzetno vrijednim ispravama – računskim knjigama bratovština i općina, matičnim knjigama, bilježničkim spisima i drugim vrstama dokumenata – bez kojih bi se povijesno razdoblje ranog novog vijeka u Istri, osobito 16. i 17. stoljeća, moglo tek djelomično rekonstruirati.